

Прыказка як слова і тэкст у часе

Сацыякультурная значнасць прыказак на розных этапах развіцця грамадства не была аднолькавай, а змянялася у залежнасці ад змянення прырытэтных функцый прыказак у той ці іншы гістарычны перыяд і іх ролі ў розных сферах жыцця соцыуму.

Так, у першабытны час прыказка была адным з першых моўных сродкаў абагульнення, яна дазваляла значна эканоміць эпістэмалагічныя, кагнітыўныя і камунікацыйныя працэсы і таму мела выключнае значэнне для “першабытнага розуму”. Для першабытнага чалавека прыказка была адразу гатовай формулай маральных паводзін, практычным указаннем, вызначэннем і тлумачэннем рэчаіснасці, жыццёвым прысудам і да т.п. Кансерватыўнасць першабытнай думкі, што заключалася ў вызначэнні крытэрыя ісціны не паводле логікі “здаравага сэнсу”, а паводле “спрадвечнасці”, зрабіла прыказку нязменлівым паданнем, дагматам, настаўленнем, заветам папярэдніх пакаленняў нашчадкам. Такого роду функцыю першабытных прыказак можна вызначыць як **дэкларацыйна-светавызначальную**.

Галоўнай прычынай надзвычайнай папулярнасці парэмій у часы сярэднявечча, думаецца, была іх сацыякультурная запатрабаванасць як аднаго з найважнейшых

сродкаў адлюстравання не рэлігійнага асэнсавання быцця і, бадай што, адзіна магчымай формы духоўнай культуры сярэднявечнага чалавека, амаль цалкам свабоднай ад рэлігійнага светаразумення. Сапраўды, у дзікія часы сярэднявечча прыказкі былі, так бы мовіць, адзінай асновай развіцця духоўнага жыцця грамадства. Такое іх прызначэнне можна вызначыць як дырэктыўную функцыю, якая у сукушнасці і светапазнавальнай складае спецыфічную функцыю прыказак у культуры сярэднявечча – дырэктыўна-светапазнавальную.

Сацыякультурная довалявацца прыказкі ў **Новы час** была дэтэрмінаваная змяненнем яе функцый – спачатку (з пераходам да класавага грамадства) была стрыжэннай першасная роля дэкларацыйна-светавызначальнай функцыі, а потым (з заканчэннем сярэднявечча) і дырэктыўна-светапазнавальнай. Дамінаваць стала функцыя абагульнення разнастайных сувязей паміж з’явамі рэчаіснасці.

Змяненне прыярытэтных функцый прыказкі ў той ці іншы гістарычны перыяд не азначала іх паслядоўнае знікненне. Узніклі і зніклі толькі фактары, якія абумоўлівалі сацыялігістычную значнасць прыказак на розных этапах развіцця грамадства. Аднак сацыякультурная довалявацца дэкларацыйна-светавызначальнай і дырэктыўна-светапазнавальнай функцый прыказкі не паўплывала на іх значнасць. Пачынаючы функцыі не зніклі ў працэсе гістарычнага развіцця прыказак, а толькі па чарзе пазбавіліся сваёй актуальнасці (паслядоўна змянілі сваё месца ў парадку прыказкавых функцый).

З цягам часу на першае месца выйшла абагульняючая функцыя прыказак, але не актуалізацыя не здолела захаваць у новы час колішняе вызначальную ролю прыказак у маўленчай практыцы і іх заўважнае месца сярод іншых моўных адзінак. Тым не менш, наўрад ці варта было б бяспрэчна пагадзіцца з вядомым катэгарычным меркаваннем Э. Тайлара, што прыказкі з’яўляюцца толькі перажыткам першабытнай культуры, чым яны былі нібыта нават ужо ў эпоху сярэднявечча, калі, як ужо згадалася, “перыяд іх стварэння, відаць, закончыўся”.

Шырокае распаўсюджванне ў **Наш час** анты-прыказак і з’яўленні адлюстраваннем, з аднаго боку, імкнення да крытычнай ацэнкі традыцыйных форм жывой і поглядаў на свет, а з другога, уласцівай сучаснаму грамадству адмаўлення існуючай сацыяльнай рэчаіснасці праз яе карнавалізацыю, што ў сваю чаргу, стыміла карнавалізацыю мовы на аснове моўнай гульні. Такага кішталту выслору, у якім заключаюцца нейкія агульныя сужэнні або парадзі на той ці іншы выпадак жыцця, там не менш ужо не ўспрымаюцца ды і не могуць успрымацца сур’ёзна, разуменні толькі як жарт або іронія. Гэта надае ў наш час жанру прыказак, акрамя вышэй рачытаваных трох функцый, яшчэ адну, новую функцыю – жарту ў л і в а - п а р а д і й н о у , якая зараз з’яўляецца дамінуючай (прыярытэтнай).

Паколькі анты-прыказкі пабудаваны на аснове традыцыйных прыказак, то патрабуюць добрага ведання апошніх, а г.зн. і добрага ведання традыцыйнай прыказкавай мудрасці, якая парадзіруецца або адмаўляецца. У сваю чаргу, ніякіх колькасць анты-прыказак, якая ўсё павялічваецца (напрыклад, у рускай мове іх зафіксавана больш за чатыры тысячы адзінак), вымагае ведання значнай колькасці звычайных прыказак, што дэтэрмінуе хуткі рост прыказкавага запаса асобна і агульна мовы. А гэта дазваляе сцвярджаць (насуперак Э. Тайлара), што прыказкі ў наш час не толькі не выйшлі з актыўнага ўжывання, але і не перасталі стварацца, іхнай сілы і ў форме анты-прыказак, у якіх увасобіўся сёння жанр прыказак.

Такім чынам, на сучасным этапе развіцця грамадства адбылася толькі чарговая змена прыярытэтнай функцыі прыказак, якія не нікуды не зніклі і не збіраюцца ніяк з маўлення і з сістэмы мовы.